

UDK: 327:551.588(98)
Biblid 0543-3657, 65 (2014)
God. LXV, br. 1153-1154, str. 128-139
Izvorni naučni članak
Primljen: 20. februar 2014.

Dr Milovan RADAKOVIĆ¹

Karakteristike i posledice klimatskih promena na Arktiku na međunarodne odnose

SAŽETAK

Globalne klimatske promene imajuće svoje posledice i na međunarodne odnose. Najveće će svakako biti na prostorima Severnog i Južnog pola. Kada je reč o Arktiku, ove promene odvijajuće se u nekoliko dimenzija. Prva je, svakako, bezbednost. Naime, granice arktičkih država, koje su zbog niskih temperature, snega i leda bile gotovo neprohodne, u bliskoj budućnosti mogle bi imati karakteristike klasičnih granica. Druga dimenzija su resursi. Na Arktiku postoje velike količine energenata i minerala, koji do sada nisu bili eksploatisani. I konačno, još jedna dimenzija koju donosi promena klime na Arktiku, je saobraćajna komponenta. Toplija klima i toplije struje na kopnu i moru u ovom delu sveta, otvoriće i nove trgovačke i putne pravce.

Ključne reči: Arktik, klimatske promene, teritorijalni sporovi, Rusija, SAD, Kanada, EU, Kina, resursi, bezbednost, saobraćaj, međunarodni odnosi.

Uvod

- klima, prostor i ljudi -

Arktik se nalazi u oblasti Severnog ledenog okeana, u čijem se središtu nalazi Severni pol.² Na krajevima okeana nalaze se delovi evroazijskog kopna, Severne Amerike i Grenlanda. Ovo je deo zemlje gde vladaju

¹ Dr Milovan Radaković, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: mradakovic@diplomacy.bg.ac.rs. Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: strateški pravci razvoja i učvršćivanje položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolički, međunarodno ekonomski, pravni i bezbedonosni aspekti“, (br. 179029) za period 2011-2014. godine.

² Arktik obuhvata severnu polarnu oblast, i to Severni ledeni okean, ostrvo Novu Zemlju, Špicberška ostrva, Franc-Jozefovu zemlju, Novosibirska ostrva, Franklinov arhipelag sa Bafinovom zemljom i Grenlandom. Ovde se dodiruju najseverniji delovi evropskog, azijskog i američkog kopna, što čini površinu od 26 mil.km kopna i mora.

ekstremno niske temperature. Oko 2/3 arktičkih oblasti zahvata Severni ledeni okean, koji je najvećim delom godine prekriven uglavnom tankim ledenim slojem. Temperatura vode na površini iznosi -1°C, zimske vazdušne temperature spuštaju se i do -40, a u letnjim mesecima se kreću od nule do jednog stepena. U kratkom letnjem periodu sante leda se otapaju i lome, i na taj način plivaju na površini okeana. Slomljene ledene bregove, nose morske struje i vetrovi pa one, u manjoj ili većoj meri, i danas predstavljaju opasnost za plovidbu. Plovidbu severnim pomorskim putem olakšava uticaj tople Golfske struje, koja temperaturu okeana znatno ublažuje do luke Murmansk.

Oblast Arktika danas ima 700.000 stanovnika. Reč je uglavnom o raznim lovačkim plemenima, uglavnom pripadnicima eskimskih i indijanskih plemena. Pored njih brojni su i pripadnici turkijskog naroda Jakuti. Stanovnici Arktika u potpunosti su se prilagodili životu u ovoj polarnoj oblasti. U zimskom periodu Arktik je okovan ledom, pa stanovnici žive u specijalnim zimskim kućicama koje zovu *iglu*, a u toplije vreme i sve češće u savremeno opremljenim kućama. Stanovništvo Arktika, koje se tradicionalno bavilo lovom i ribolovom, u poslednje vreme sve češće se bavi i rudarstvom.³

Novije doba, donosi globalno zagrevanje planete, što dovodi do klimatskih promena na Arktiku, odnosno smanjenje površina pod snegom i ledom. Količina leda u Severnom ledenom okeanu značajno je smanjena. Nestajanje leda se ubrzava. Stopa smanjenja ledenih površina u periodu od 1979-2000. godine iznosila je -6,4% po deceniji.⁴ Uzimajući u obzir samo poslednju deceniju, smanjenje ledenog pokrivača u septembru, kada led ima minimalnu površinu, bila je -18%.⁵ Smanjenje se pored ukupne površine pod ledom, odnosi i na debljinu ledenog pokrivača, kao i na gubitak višegodišnjeg (perenijalnog) leda. Smanjenje leda posledica je niza procesa kao što su globalno povećanje temperature, promene u oblačnosti, promene atmosferskih cirkulacionih šema, povećan transport starijeg leda iz arktičke oblasti, povećanje toplotne energije iz Atlantika i Pacifika.

Nova geopolitička i geostrateška pozicija Arktika

Predviđanja o Arktiku bez leda nisu više stvar neke daleke budućnosti. Ova polarna oblast, bez leda, imaće u međunarodnim odnosima potpuno novu poziciju, geopolitičku i geostratešku ulogu. Arktik bez leda učinio bi

³ Još u vremenu od IX-XII veka počela su istraživanja u oblasti Arktika. U tom periodu norveški Vikinzi otkrili su Island i Grenland. Posle Drugog svetskog rata, nastavljena su istraživanja ovog prostora, uglavnom radi podizanja arktičkih vazduhoplovnih baza. Dve američke podmornice "Nautilus" i "Skejt" stigle su 1958. na Severni pol, ploveći ispod polarnog leda.

⁴ Comiso JC. 2002. *A rapidly declining perennial sea ice cover in the Arctic*. *Geophysical Research Letters*, no. 29, 2002.

⁵ Perovich DK, Rihter-Menge JA. 2009, *Loss of sea ice in the Arctic*, *Annual Review of Marine Science*, no. 1, 2009.

prostor na kome se nalazi, novim pomorskim saobraćajnim središtem i važnom strateškom vojno-političkom pozicijom. Ova, u budućnosti, ne tako daleka nova pozicija Arktika, pojačala je aktivnost subartičkih država na zauzimanju njihove nove pozicije u ovom delu sveta, što je dovelo i do prvih pojačanih tenzija u ovom regionu. Granica između Rusije i Severne Amerike, koja se nalazi u oblasti ekstremno niskih temperature i koja je stalno pod snegom i ledom, dobila bi potpuno drugačiji smisao bez snega i leda. Tada bi predstavljala kopno na kome mogu biti stacionirane veće ili manje vojne jedinice, ali i oružija, kakve su na primer, nuklearne krstareće rakete i slično.⁶

U postojećim uslovima, za Kanadu je i dalje primaran saobraćajni aspekt. Za nju poseban značaj ima takozvani severozapadni artički prolaz, gde su kanadske vlasti zadužene za regulaciju saobraćaja. SAD, sa druge strane, ovaj prolaz tretiraju kao deo međunarodnih voda koje svi mogu nesmetano da koriste u cilju saobraćajno-pomorskog prometa. Ovo je nagoveštaj sukoba i tumačenja uloge i kontrole takozvanog severozapadnog prolaza, a ako on postane plovni, to će i diskusije pa i razni oblici pritisaka oko njega postati intenzivniji.⁷

Ali, nesuglasice oko pomorskih prolaza nisu jedine koje se odvijaju oko ovih ledenih prostora. U vreme ekonomske krize, porasla je potreba za novim izvorima, odnosno ležištima nafte i gasa. Porast cena energenata uslovio je sve komplikovanije metode eksploatacije, kao što su dubokomorske bušotine širom planete, sve do pešćanih dina na Bliskom istoku i škrinjaca u Kanadi. Energetska kriza uslovljava brzo pronalaženje novih naftnih izvora širom sveta. Otkrića koja su u poslednje vreme vršena na Arktiku ukazuju da se ispod mora i leda nalazi oko četvrtine svetskih zaliha energenata, prvenstveno nafte i plina.⁸ U arktičkim rudnicima postoje velika mineralna nalazišta. Uglavnom je reč o rudnicima nikla i bakra, a u novije vreme otvaraju se i rudnici fosfora i urana. Na teritoriji arhipelaga Nove Zemlje otkriveno je nekoliko desetina miliona tona nalazišta cinkovog i olovnog karbonata. Uz karbonate pronašao se i magnezijum čije se zalihe procenjuju na oko tri milijarde tona. Pored pomenutih minerala Arktik je bogat zlatom i dijamantima.

⁶ Kanada bi se među prvima našla u potpuno novoj geopolitičkoj poziciji.

⁷ Imajući u vidu ovakvu dinamiku otapanja leda, pomenuti pomorski prolazi mogli bi biti plovni već deo godine već za desetak godina. Otvoreno more bi u tom smislu, omogućilo gradnju platformi za iskorišćavanje nafte i plina na Arktiku. Međutim, otapanje leda ne znači automatski da je okean na ovom delu potpuno slobodan za plovidbu. Naime, ledena kora koja se prilikom otapanja lomi, pretvara se u ledene bregove odnosno ledenjake. Veliki ledenjaci koji plove otvorenim morem predstavljaju opasnost za brodove, ali i za platforme, a eventualno neko veće otopljenje leda stvorice i više ledenjaka. Neke od velikih naftnih kompanija, kao što je britanski ŠEL, iz ovih razloga su privremeno odustali od bušenja naftnih platformi na Arktiku. Naime, eksperti ove kompanije procenili su da bi u ovom trenutku eventualna eksploatacija novih nalazišta i postavljanje platformi za njihovu eksploataciju predstavljali rizik za radnike na platformama.

⁸ Više o ovome pogledati u B.Beary, "Race for the Arctic", CQ Global Researcher, Vol. 2, No. 8, 2008.

Strateške pozicije na Arktiku i Ruski odgovor

Iz prethodno iznetih nalaza, jasno je zašto sa otapanjem leda na Arktiku, raste i tenzija oko njega. Jedna od najspornijih tačaka zainteresovanih strana oko Arktika je takozvani Lomonosov prevoj. Reč je o pomorskom planinskom lancu koji spaja kontinentalni deo Evroazije sa Severnom Amerikom. Rusi taj prevoj smatraju nastavkom kontinentalnog dela Azije. Međutim, Danci ga tretiraju kao produžetak Grenlanda.⁹ Mogući spor neće biti jednostavno rešen, jer bi strana koja bi bila nadležna za ovaj prevoj, imala pravo i na posed značajnog dela, još neprisvojenog dela Arktika, i svih pripadajućih bogatstava na tom prostoru. Kako bi naglasili svoju prisutnost na prostoru ovog prevoja, Rusi su 2007. godine uz pomoć batiskafa MIR-1 i MIR-2, postavili zastavicu svoje države na severni pol, simbolično stavlajući do znanja da tu teritoriju smatraju svojom. Međutim, rasprave i prava na prevoj Lomonosov daleko su od rešenja. U međuvremenu, sve države koje okružuju Arktik povećavaju izdatke usmerene ka svojim delovima na Arktiku u cilju jačanja civilnih, vojnih i ekonomskih prisutnosti, očekujući značajno smanjenje snega i leda na ovom prostoru, i korišćenje bogatstava koje je do sada, zbog hladnoće i drugih klimatskih uslova, bilo nedostupno.

U tom smislu, Marko Filijović u svom tekstu *Militarizacija Arktika-budućnost koja je već počela* (2011), navodi izjave pojedinih strana oko razgraničenja na Arktiku i ponašanje zainteresovanih država u slučaju sukoba. Proteklih godina Kanada je više puta napominjala da postoji potreba za potvrdom suvereniteta te zemlje na Arktiku. U tom smislu, spominjala se i mogućnost potrebe za preuzimanjem akcija radi zaštite kanadskog teritorijalnog integriteta na Arktiku, i da ta zaštita, iz godine u godinu, postaje sve važnija. Zvaničnici u Danskoj, sa druge strane, napominju da Danska poseduje već dosta podataka o geološkim nalazištima na Arktiku, a da je ruski zahtev za Lomonosovim prevojem neosnovan.¹⁰

Rusija je vrlo osetljiva na pojačano interesovanje za Arktik. Ovo pre svega iz razloga što je arktički region od velike važnosti za rusku privredu, ali i bezbedonosne interese. Rusija je takođe preuzela akcije obnavljanja jedne od najvećih baza na tom području koja je bila formirana još u vreme Sovjetskog Saveza. Reč je o bazi na Novosibirskim ostrvima koje je zatvoreno posle pada Sovjetskog Saveza. U novim uslovima, ova baza je vrlo važna za Rusiju zbog zaštite dostavnih puteva koji povezuju Evropu sa pacifičkim regionom preko Severnog ledenog okeana. Rusija već ima jedan stalni vojni garnizon na ovom prostoru, a predviđa se obnova aerodroma i

⁹ U vezi Lomonosovog prevoja, izjave zainteresovanih strana oscilirale su od umerenih, koje su se pozivale na međunarodno pravo, saradnju i zajednički razvoj regiona, pa do onih agresivnih koji su bili podstaknuti letovima ruskih bombardera uz samu granicu vazdušnog prostora Kanade. Pogledati, Marko Filijović, „Militarizacija Arktika-budućnost koja je već počela”, *Vojno delo*, 2011, str. 9.

¹⁰ Detaljnije, Marko Filijović, „Militarizacija Arktika-budućnost koja je već počela”, *Vojno delo*, br. 3, 2011, str. 9-24.

drugih postrojenja kao i izgradnja novih. Zvanična Moskva odbacuje svaku mogućnost da se Arktik stavi pod nadležnost međunarodne zajednice. Rusija planira da poveća broj ratnih brodova u regionu. Takođe i da poveća operativni radijus podmornica koje su u sastavu Severne flote.

Postoje najmanje tri elementa koji u velikoj meri utiču na strategiju te države prema Arktiku. To su :

- Posredno, ponovno uspostavljanje nacionalne kontrole nad energetskeim sektorom;
- ostvarivanje većeg uticaja na tržišta gde se prodaju ruski energenti;
- sprečavanje bilo kakvog uzroka nestašice snabdevanja gasa, pa se u tom smislu predviđa i investiranje u razvoj u ovoj oblasti, kako zbog domaćeg tako i zbog stranog tržišta.¹¹

Očigledno je da je startegija Rusije prema Arktiku vrlo jasna. Ukoliko zadrži svoje pozicije u ovom regionu, Rusija bi mogla kontrolisati najveći deo energetskeih kapaciteta na planeti. Ovakvo pozicioniranje, znatno bi učvrstilo njenu međunarodnu ekonomsku i političku poziciju kao globalne sile, znatno pomoglo u daljem razvoju i usmerilo veliki broj država ka njenim ekonomskim resursima, što bi moglo doprineti da Rusija ponovno zauzme poziciju koju je nekad imao Sovjetski Savez.

Teritorije na Arktiku

Izvor: Google, _44698484_arctic466.gif

¹¹ ECON, Arctic Shipping 2030: From Russia with Oil, Stormy Passage, or Arctic Great Game?", ECON Report 2007- 070, 2007.

Teritorijalna podela Arktika

Izvor Google, The New York Times, 2012.

Arktička teritorijalna i druga pitanja

U odnosu na ostali deo Arktika, pozicije država koje mu gravitiraju su različite. Norveška, Finska, Danska i SAD nisu još istakle teritorijalne zahteve u odnosu na ovaj prostor. Kanada i Rusija jesu, u odgovarajućoj formi, a sa osloncem na takozvani sektorski pristup istakle svoje teritorijalne zahteve. Taj sektorski pristup polazi od shvatanja o geografskoj celini delova teritorije nad kojim država ima vlast i delova van njihove vlasti. Operacionalizovan je tako što se sa krajnjih tačaka obale države povlače linije koje se spajaju na Severnom polu.¹²

Energetski potencijali na Arktiku, a pre svega promena klime, uticali su na arktičke države da uvažavajući međunarodno pravo, pokrenu i pitanje razgraničenja između sebe. Nekim ranijim odredbama međunarodnog prava određene su jurisdikcije svake pojedinačne države, a koje se odnose na prostor od 370 km od obale, dok konkretnu nadležnost nad preostalom teritorijom ne poseduje ni jedna država ili grupa država. Na tom prostoru nalaze se energetske rezerve, pa će se sa svakom eventualnom krizom oko istih, pojačati i tenzije na Arktiku.

Problem, koji se ovde pojavljuje kao konstanta, je različito tumačenje odredbi međunarodnog prava, kao i prava mora. U ovom slučaju pravo mora pokazuje suverenitet nad određenim prostorom kao i eksploataciju prirodnih resursa u podmorju.¹³ Arktičke države žele da jasnim povlačenjem

¹² Ovaj deo teksta nastao je na osnovu podataka preuzetih iz knjige Prof. dr Milenka Kreće, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet Beograd, 2010, deo XXI, Polarne oblasti, str. 395.

¹³ U ovom konkretnom slučaju svaka od država čija se teritorija pruža prema Severnom polu tvrdi da poseduje ingerencije i neotuđivo pravo nad pojedinim delovima arktičkog

granica na Arktiku konačno prostorno odrede granice svoje države. Ovo dalje može podrazumevati da naučne ekspedicije na Arktiku prati i militarizacija datog prostora, prvenstveno od strane velikih država, kao što su Kanada i Rusija.

Na samom Arktiku, svaka od arktičkih država, odredila je prvo svoj prostor za koji smatra da ima legitimno pravo da ostvari svoj suverenitet, a zatim i energetska nalazišta kao eventualno objekte odbrane.¹⁴ Može se pretpostaviti koliki su kapaciteti tih izvorišta, kada su eventualne pripreme preduzete već sada iako se procenjuje da će tehnološke i druge mere za eksploataciju datih izvora biti moguće tek 2025. godine.¹⁵ Na ovom prostoru, posle klimatskih promena koje su usledile, otvorile su se i nove transportne mogućnosti. Tako se otvorio novi pomorski pravac tzv. Severozapadni prolaz i pravac preko Severnog mora. Ti pravci otvorili su neke nesuglasice oko nadležnosti. Na primer, pitanje nadležnosti između Kanade i SAD-a oko korišćenja Severozapadnog prolaza, a takođe i između SAD-a i Rusije oko korišćenja putnog pravca preko Severnog mora.¹⁶

Najveći teritorijalni problem na Arktiku, predstavlja nepodeljen prostor između arktičkih država. Postoji pretpostavka da bi pravilnom podelom ovog dela Arktika, i svi ostali teritorijalni sporovi postepeno bili rešeni, a koji zbog klimatskih uslova na Arktiku do sada nisu uzimani u ozbiljnije razmatranje.¹⁷ Arktik je, pak, specifična oblast pa će na njega morati da se primenjuju i specifični vidovi međunarodnog, ali i pomorskog prava. Ukoliko se na ovom prostoru ne bude poštovalo *pravo*, kao disciplina koja je najviše u obavezi da reguliše odnose između ljudi i država, onda postoje velike šanse da se, na žalost, pojave konflikti koji su do sada bukvalno bili zaleđeni. Svaki konflikt, a posebno onaj između velikih država sa moćnom vojnom silom može dalje prouzrokovati niz drugih konflikata. Zato je važno da se eventualni sporovi na Arktiku rešavaju brzo, uz strogu primenu međunarodnog prava, sa specifičnostima koje bi bile prihvatljive za sve zainteresovane strane.

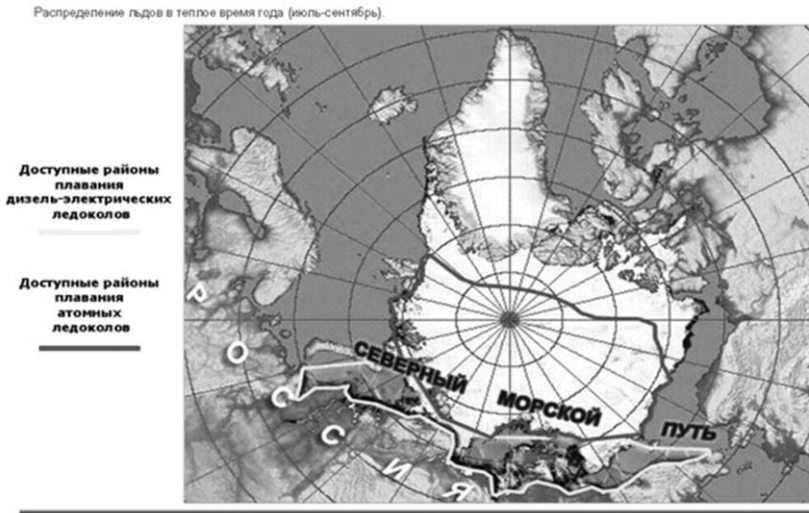
¹⁴ Rozoff R., *Militarization of the Arctic, Canada: Battle Line in East-West Conflict Over The Arctic*, June 3, 2009.

¹⁵ Pogledati, Marko Filijović, „Teritorijalno razgraničenje na Arktiku“, *Vojno delo*, Beograd, 2010, str. 94.

¹⁶ Ovi sporovi ponovo su aktivirali neke stare na ovom prostoru, kao što su sukob Kanade i Danske oko ostrva Has, kao i maritimne jurisdikcije nad Svalbardom. Sporovi oko maritimnih granica postoje između Norveške i Rusije – Berencovo more, zatim SAD i Rusije (Beringov prolaz).

¹⁷ Detaljnije, Marko Filivojević, „Teritorijalno razgraničenje na Arktiku“, *Vojno delo*, Beograd, 2010, str. 94, 95, 96.

Lomonosov prevoj

Izvor: Google, Wikipedia, 2013.

Kina na Arktiku

U bitku za resurse na Arktiku uključila se i Kina. Iako nema teritorijalnih poseda, očigledno je da Peking, Arktik doživljava kao baštinu čovečanstva, pa u tom smislu vodi diplomatsku akciju da se do sada neprisvojeni delovi Arktika, tretiraju kao međunarodno dobro, odnosno baštinom celog čovečanstva. Kina takođe lobira da stekne status posmatrača u Arktičkom veću,¹⁸ pa ulaže velika sredstva u rudarstvo u čitavoj Arktičkoj regiji. Ova pozicija Kine prema Arktiku, slična je poziciji koju ova država ima u Africi. Naime, na tom kontinentu Peking siromašnim zemljama daje velike svote novca ekonomske pomoći u zamenu za ekskluzivna prava na iskorišćavanje prirodnih resursa na tom kontinentu. S tim u vezi, Kina ulaže napore da dobije ekskluzivna prava na iskorišćavanje prirodnih resursa Grenlanda, relativno slabo naseljenog ostrva sa sopstvenom upravom, ali pod suverenitetom Danske. Kina je na ovom prostoru otišla i korak dalje. Ona je ponudila povoljne trgovinske ugovore Danskoj, Švedskoj i Islandu.

Međutim, favorit Pekinga u Skandinaviji, odnosno u evropskom arktičkom prostoru je Island. Očigledno je da Kina procenjuje da je značaj Reykjavika, njegove pozicije i statusa najprihvatljiviji za Kinu. Naime, procena je da će strateški značaj Islanda, male države na severu Atlantika, u budućnosti biti velika u odnosu na Arktik. U tom smislu Kina želi da

¹⁸ Arktičko veće je visoki međuvladin forum, koji se bavi pitanjima od značaja za priarktičke države i autohtono stanovništvo na Arktiku. Članovi Arktičkog veća su: Kanada, Danska (sa Grenlandom i Farskim ostrvima), Finska, Island, Norveška, Ruska Federacija, Švedska, SAD.

obezbedi islandske luke, kao potencijalne lučke baze za transport svojih kontejnera na daleki sever. Bez obzira na ovo, ukoliko Kina želi da eksploatiše prirodne arktičke resurse, moraće da uđe u saradnju sa drugim državama arktičkog pojasa. I to pre svega iz dva razloga. Prvo Kina nije arktička država pa nije ni u mogućnosti da neposredno eksploatiše prirodna bogatstva ovog regiona. Sa druge strane, bez obzira na njen ubrzani razvoj, ona još uvek nije tehnički u mogućnosti da u pravoj meri i u potpunosti eksploatiše prirodne izvore do kojih bude imala pristup. Na primer, Peking ne poseduje tehnologiju eksploatacije nafte na velikim dubinama, pa će, s tim u vezi, morati da se povezuje sa velikim naftnim kompanijama. Sa druge strane, zbog same eksploatacije arktičkih resursa, moraće da daje određene koncesije drugim stranama.

Ovakva ekonomska spoljnopolitička pozicija Kine prema ovom prostoru, dovela je do reakcije SAD-a i EU, koje su povećali svoje ekonomske interese ka ovim prostorima. Evropska unija je, u tom smislu, stimulisala čitav region finansijskim injekcijama, kako da se eksploatacija ruda u čitavom regionu ne prepusti Kini. U vezi svog prisustva na Arktiku, Peking je izgradio čitavu naučnu bazu usmerenu ka prisustvu u tom regionu. U poslednjih deset godina, Kina je svoju arktičku naučnu infrastrukturu bazirala na četiri primarne kategorije: okeanografiju, biologiju, atmosfersku nauku i glaciologiju.¹⁹ Kineski istraživački centri fokusirani na arktički region su: Polarni istraživački institut Kine u Šangaju, Kineski institut za pomorska pitanja, koji se nalazi u okviru Državne okeanske administracije u Pekingu, Institut za okeanologiju, multidisciplinarni pomorski naučno-istraživački i razvojni institut pod okriljem Kineske akademije nauka u Pekingu, a arktička pitanja izučavaju se i na mnogobrojnim kineskim univerzitetima.²⁰

Pored resursa, Arktik za Kinu predstavlja i važan putni pravac. U letnjim mesecima pomenuti region postaje skoro u potpunosti prohodan, čime se relacija između Amerike i Azije znatno skraćuje.²¹ Uopšte govoreći, nearktičke države uglavnom pokazuju interesovanja za pitanja vezana za kontrolu transportnih puteva preko Arktika. Ovo pitanje je u direktnoj vezi sa pitanjem transporta na relaciji Severna Amerika-Istočna Azija, ali i Azija – Evropa.²² Kina ima razgranatu mrežu trgovine robama široke potrošnje,

¹⁹ Više o ovome, Lasserre Federic, *China and the Arctic: Treat or Cooperation Potential for Canada?* China papers, no. 11, CIC&CIR, Toronto-Ontario, Canada, 2010.

²⁰ Pogledati, Linda Jakobson, *China Prepares for an Ice-free Arctic*, SIPRI Insight on Peace and Security, No. 2010/2, Solna, Sweden, 2010. i Marko Filijović, „Kineska (polarna) igra”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 2011.

²¹ Arktičke države pored privilegije na eksploataciju arktičkih prirodnih bogatstava, imaju i privilegiju kontrole plovidbenih i drugih puteva u regionu. Zato je pitanje *slobodnog prolaza* vrlo važno za sve države, a posebno one velike i trgovački jake, vrlo važno pitanje. Među njima, kao državi kojoj su vrlo važne pomorske luke i saobraćaj, imajući u vidu trgovinske kapacitete, posebno se ističe Kina.

²² Ukoliko ide preko Arktika, Kina je 4000 milja, bliža Evropskoj uniji, kao i istočnoj obali Severne Amerike. Pored toga, restrikcije po pitanju veličine plovila i drugih propozicija na Arktiku ne postoje za razliku od onih uslova koji važe za Panamski i Suecki kanal. Pri

ali je i država koja je jedan od najvećih uvoznika energenata. Uključenje Kine u tzv. Arktički proces imaće šire globalne posledice i predstavljaće još jedno značajno, novo pozicioniranje Kine u međunarodnim odnosima.²³

Kina nije jedina nearktička zemlja koja pokazuje interes za širi prostor Arktika, kao i za sam Arktik. Interes da budu deo arktičkog veća, a time dobiju i mogućnost eksploatacije rudnog bogatstva na Arktiku, pokazale su i Japan i Južna Koreja. Dakle, očigledno je da ekonomsko-politička borba za prirodna bogatstva Arktika dobija ubrzanje.

Zaključna razmatranja

Izmenjena pozicija Arktika u međunarodnim odnosima, posledica je promene klime na zemlji, odnosno globalnog zagrevanja, što ima za posledicu otapanje leda na Arktiku. S obzirom da ovo otapanje očigledno nije moguće sprečiti, granice između država na „krovu sveta” postaju sve markantnije. Ove granice mogu se dvostruko definisati, i kao nacionalne granice, ali i kao granice kontinenata. Kako one još nisu u punoj meri izdefinisane, postoji mogućnost sporova između arktičkih država.

Druga posledica promene klime je u energentima koji do sada nisu bili eksploatisani u punoj meri na Arktiku. S obzirom da ostatak sveta oskudeva u energetskim kapacitetima, na Arktiku su vršena istraživanja, koja su pokazala da postoje velike zalihe prvenstveno u nafti i gasu, ali i u drugim energentima. Zato su se sve arktičke države, ali i neke nearktičke, usmerile ka istraživanju ovih kapaciteta na Arktiku. Treća dimenzija tzv. arktičke politike, vezana je za saobraćajne puteve, koji u novim uslovima postaju sve prohodniji i koji značajno smanjuju put između pojedinih kontinenata.

Dakle, u novim uslovima Arktik postaje pristupačniji deo sveta i u tom smislu on može biti važan iz dva razloga. Prvo, kao novo, neiskorišćeno energetsko područje, a zatim i kao novi putni pravac. I u jednom i u drugom smislu postaće vrlo važan za sve arktičke zemlje, ali i velike sile. Sasvim je izvesno da će istraživanja na Arktiku, kao i energetske izvore, na ovom prostoru pratiti obnavljanje ili izgradnja novih vojnih baza. U tom smislu Rusija je već preuzela neke korake, čvrsto određujući svoj suverenitet na delu arktičkih teritorija, kao i najavu obnavljanja jedne vojne baze iz doba Sovjetskog Saveza, ali i izgradnju novih. U slučaju potpunog nestanka ledenog pokrivača na Arktiku, granice između Rusije i Kanade postaće kopnene, a ta nova situacija može doprineti novoj militarizaciji na delu planete gde do sada te militarizacije nije bilo.

Pored arktičkih zemalja koje imaju svoje interese, i neke neartičke nacije prave svoje ekonomsko-političke i vojne strategije prema Arktiku.

tome, na Arktiku trenutno se ne naplaćuju nikakve transportne nadoknade. Pogledati, Joseph K. Spears, „China and the Arctic: the awakening snow dragon”, *China Brief*, vol. 9, no. 6 (18/03), Washington, DC, 2009.

²³ Detaljnije pogledati, Filipović M. „Kineska (velika) polarna igra”, *Međunarodi problemi*, br. 3, 2011, str. 393.

Najmarkantnije u tom smislu su SAD i Kina. Vašington je bio pomalo iznenađen nervozom Kanade, kada je u pitanju Arktik. Naime predlog Vašingtona da arktički putni pravci postanu zapravo međunarodni, a arktički energetske izvori stavljeni pod međunarodnu kontrolu, u Otavi je primljena sa izvesnom dozom skepse. Takođe, Kanada pokazuje izvesnu dozu autonomnih političkih akcija kada je reč o Arktiku, što unosi izvestan nemir u administraciji Vašingtona.

Kina, iako nearktička država, takođe pokazuje veliko interesovanje za nove putne pravce preko Arktika, ali i za njegove energetske izvore. Arktički putni pravci, koji su usled klimatskih promena postali znatno prohodniji, Kini i njenoj trgovini značajno smanjuju razdaljinu do drugih kontinenata i zemalja. Kada je reč o energentima Kina nastoji da se na svaki način približi arktičkom klubu, a u međunarodnim organizacijama da prikaže energetska dobra Arktika kao blago celog čovečanstva. Ovakva pozicija Pekinga nije iznenađujuća s obzirom na njenu pulsirajuću ekonomiju koja traži nove pravce i brži prodor svoje robe na svetska tržišta, kao i nove energente koji postaju neophodan činilac svake, a posebno tako velike i impulsivno razvojne kineske ekonomije.

Iako nije moguće predvideti kada će, i da li će, nestati led sa Arktika, i koje sve to može imati posledice za celu planetu, sasvim je izvesno da je bitka za Arktik već odavno počela.

Bibliografija

1. Avijucki Vjačeslav, *Kontinentalne geopolitike-svet u XXI veku*, Clio, Beograd, 2009.
2. Artic Council, *Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report* (Arctic Council: Apr. 2009), 2009.
3. Bearym Brian, *Race for the Arctic*, CQ Global Researcher, Vol. 2, No. 8, Washington, DC, 2008.
4. Bžežinski, Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001.
5. Blank, Stephen, "The Arctic: A Future Source of Russo-Chinese Discour?" *China Brief*, Vol. 10, Washington, 2010.
6. Filijović, Marko, "Teritorijalna razgraničenja na Arktiku", *Vojno delo*, Vol. 62, br. 2, Beograd, 2010.
7. Filijović, Marko, *Militarizacija Arktika – budućnost koja je već počela*, *Vojno delo*, Vol. 63, br. 3, Beograd, 2011.
8. Filijović, Marko, "Kineska (velika) polarna igra", *Međunarodna politika*, Vol. LXIII, br. 3, Beograd, 2011.
9. Jacobson, Linda, *China Prepares for an Ice-free Arctic*, *SIPRI Innsigh on Peace and Security*, No. 2010/2, Sweden 2010.
10. Kreća, Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2010.
11. Morton, Anker, *The High Nort and Russo-Norwegian bilateral economic relations, Russia, Finland and Norway: Economic Essays*, BOFIT Online no. 15 (Bank of Finland: Helsinki, 15/12), 2009.
12. Penkova, T. *Russia in the Arctic race*, ISPI, March, 2009.

13. Rozoff, R. Militarization of the Arctic. Canada-Battle Line in East-West Conflict Over The Arctic, June, 2009.
14. Lasserre, Frederic, "China and the Arctic:Threat Or Cooperation Potential for Canada", *China Papers*, No.11, CIC&CIR, Toronto-Ontario, Canada, 2010.

Dr Milovan RADAKOVIĆ

CHARACTERISTICS AND IMPACT OF CLIMATE CHANGE IN THE ARCTIC ON INTERNATIONAL RELATIONS

ABSTRACT

Global climate change will have its impact on international relations. The biggest consequences will certainly be in the regions of the North and South Pole. When it comes to the Arctic, these changes will take place in several dimensions. The first one is of course, security. The borders of the Arctic states have almost been impassable that for low temperatures, snow and ice might in the near future become standard borders by their characteristics. Another dimension is resources. In the Arctic, there are large amounts of energy substances and minerals, which have not yet been exploited. Finally, another dimension that will bring climate change to the Arctic will be the traffic component. Warmer climate and currents of the land and the sea in this part of the world will open new trade and travel routes.

Key words: Arctic, climate change, territorial disputes, Russia, USA, Canada, EU, China, resources, safety, traffic, international relations.